

Korupcija u obrazovanju – stanje i preporuke

Novembar, 2008.g.

UVOD

Sistem obrazovanja u Bosni i Hercegovini je regulisan zakonskim i podzakonskim aktima na nivou entiteta (i kantona) i Brčko Distrikta. Naime, Aneks IV Okvirnog mirovnog sporazuma (Ustav BiH) predviđa da sve nadležnosti koje nisu navedene kao nadležnosti institucija BiH predstavljaju nadležnosti entiteta (i kantona)¹. Takođe, Ustavom Bosne i Hercegovine predviđena je obaveza države i entiteta da obezbijede i zaštite pravo na obrazovanje, kao jedno od fundamentalnih ljudskih prava što je u posljednjih nekoliko godina predstavljalo glavni argument za uspostavljanje koordinacionih tijela na državnom nivou u vezi sa ovom oblašću. I dok su reformske aktivnosti uglavnom išle u pravcu uspostavljanja Okvirnog zakona za osnovno i srednjoškolsko obrazovanje, te Okvirnog zakona za visoko obrazovanje, na državnom nivou, jako malo pažnje se posvećivalo pažnje problemima koje muče samo obrazovanje. Pad sistema vrijednosti, stanje morala u državi i društvu, te loša ekonomska situacija, dovele su u pitanje integritet mnogih društvenih institucija, pa tako i obrazovanja. Da je korupcija u sistemu obrazovanja prisutna govore brojni izvještaji i studije², koji osim generalne rasprave o pojavnim oblicima ne dobijaju značajnu pažnju sa stanovišta promjene i uvođenja novih javnih politika u ovoj oblasti. Na jednoj strani su zagovarači rješenja da će unifikacija ovog sektora (ali i svih ostalih sektora) u državi riješiti nagomilane probleme, dok drugi navode suprotno i brane postojeće stanje raznim argumentima³. Ono na što se svi jako malo osvrću su problemi koji sistem obrazovanja stavlja u nezavidan položaj. Naime, dugogodišnje zanemarivanje i prešutkivanje problema, stvorili su osjećaj da sistem obrazovanja u BiH kao da postoji sam za sebe. Pored činjenice da je došlo do devalvacije samih

---

¹ Nadležnosti institucija Bosne i Hercegovine su sljedeće:

1. Spoljna politika
2. Spoljno-trgovinska politika
3. Carinska politika
4. Monetarna politika
5. Finansiranje ustanova te međunarodnih obaveza Bosne i Hercegovine
6. Politika u vezi s pitanjem useljavanja, izbjeglica i azila
7. Međunarodno provođenje krivičnog prava, te provođenje krivičnog prava između entiteta, uključujući odnose s Interpolom
8. Osnivanje i upravljanje zajedničkim kapacitetima/sredstvima
9. Regulisanje prometa između entiteta
10. Kontrola vazdušnog saobraćaja

² Studije percepcije korupcije organizacije Transparency International BiH iz godine u godinu govore o problemima u ovoj oblasti. Takođe, funkcionalni pregled obrazovnog sektora u BiH govori o problemima koji su glavni uzročnici korupcije

³ Pored entitetskih nadležnosti u oblasti obrazovanja, treba napomenuti da je sistem obrazovanja u FBiH u nadležnosti kantona, koji preko svojih ministarstava kreiraju politike u ovoj oblasti, dok je u Brčko Distriktu oblast obrazovanja (predškolskog, osnovnog i srednjoškolskog) u nadležnosti Distrikta.

rezultata ove društvene aktivnosti⁴, postoji ogroman broj slučajeva društveno neprihvatljivih postupaka u ovoj oblasti, naročito u vezi sa korupcijom. Ne može se reći da su sve negativne aktivnosti posljedica sebičnih ličnih pojedinaca u želji za ličnim blagostanjem već se one mogu posmatrati i kao rezultat nepostojanja odgovarajućih praksi i politika kojebi povećale odgovornost i integritet sistema obrazovanja u Bosni i Hercegovini.

OBRAZOVNI SISTEM - najveći poslodavac, najveća stavka u budžetima

Sektor obrazovanja po pravilu predstavlja najveću ili drugu najveću stavku u budžetima zemalja, kao i oblast u kojoj je zaposlen najveći broj osoba u javnom sektoru. Prema podacima vlada entiteta, kantona i Brčko distrikta⁵, kao i raspoloživih podataka zavoda za statistiku, na obrazovanje u BiH se troši preko milijardu KM odnosno između 5 i 6% bruto društvenog proizvoda⁶. U sektoru obrazovanja je zaposleno oko 55.000 osoba u Bosni i Hercegovini, što sa 7,79% ukupnog broja zaposlenih predstavlja oblast u kojoj je najveći broj zaposlenih. Za ukupan broj zaposlenih i broj zaposlenih u sektoru obrazovanja, vidi tabelu dole.

Zaposlenost u sektoru obrazovanja i ukupna zaposlenost u BiH (mart 2008)				
	FBiH	RS	Brčko Distrikt	BiH
Broj zaposlenih u sektoru obrazovanja	35.340	18.031	988	54.359
Ukupan broj zaposlenih	425.215	258.993	14.773	698.981
Procenat	8,31%	6,96%	6,69%	7,78%

Izvor: Entitetski zavodi za statistiku, Vlada Brčko Distrikta

Najveći broj zaposlenih osoba u sektoru obrazovanja se nalazi u državnom sektoru i to preko 95%⁷ od ukupnog broja zaposlenih.⁸ S obzirom na nepostojanje preciznih javno dostupnih evidencija o broju zaposlenih u sektoru obrazovanja u javnom i privatnom sektoru, osvrnućemo se na broj osoba u sektoru obrazovanja (osnovnom, srednjem i visokom) po kantonima u FBiH koji platu primaju iz kantonalnih budžeta.

⁴ Interesantna je činjenica koja se prije godinu-dvije mogla naći u oglasnicima. Naime, slovenački poslodavci su tražili osobe za rad u Sloveniji na poslovima metaloprerađivačke prirode (bravare, zavarivače, itd.) ali samo sa diplomama koje su dobijene prije 1991. godine.

⁵ Prema podacima za 2007. godinu

⁶ Autorove kalkulacije na osnovu raspoloživih budžeta za 2007. godinu (ne uključuje izdvajanje za obrazovanje u privatnom sektoru)

⁷ Procjena autora

⁸ Prema podacima Zavoda za statistiku RS, preko 16.000 osoba (nastavnog i pomoćnog osoblja) je zaposleno u javnim ustanovama školstva (osnovnim, srednjim i visokoškolskim ustanovama). Tačnih podataka nema jer pojedinci su zaposleni na dvije ili više ustanove (ovo je najviše prisutno u oblasti visokog obrazovanja).

Broj zaposlenih u obrazovanju (osnovnom, srednjem i visokom) po kantonima u FBiH											
	Zeničko-dobojski kanton	Zapadno hercegovačka županija	Unsko-sanski kanton	Tuzlanski kanton	Srednjo-bosanski kanton	Posavska županija	Hercegovačko neretvanska županija	Bosansko podrinjski kanton	Kanton Sarajevo	Herceg bosanska županija	UKUPNO
Broj zaposlenih u kanton. instit	8.000	1.996	5.342	9.796	4.476	852	4.945	796	10.328	1.683	48.214
Broj zaposlenih u obrazovanju	5.503	1.265	3.595	6.771	3.022	439	2.999	336	5.684	916	30.530
Procentualno učešće	68,79%	63,38%	67,30%	69,12%	67,52%	51,53%	60,65%	42,21%	55,03%	54,43%	63,32%
Izvor: Ured za reviziju institucija FBiH (revizija kantonalnih budžeta za 2007. godinu)											

Od 48.214 zaposlenih u državnim institucijama po kantonima FBiH, skoro 2/3 otpada na zaposlene u sektoru obrazovanja odnosno zaposlene u osnovnom, srednjem i visokom obrazovanju. Ovako veliki broj zaposlenih u sektoru javnog obrazovanja govori o javnom interesu koji je prisutan u cilju obezbjeđivanje osnovnih pretpostavki za dalji razvoj društva. Iako se obrazovanje kao javno dobro može pružati i putem privatnog sektora, postojeće stanje ukazuje da aktuelne vlasti nisu spremne za ovakve korake te da se javno obrazovanje još uvijek smatra kao najbolja alternativa u pružanju ovih usluga. Izuzetak predstavljaju privatne visokoškolske ustanove (i pojedine institucije srednjoškolskog obrazovanja) čiji je rad praćen brojnim kontoverzama u vezi sa kvalitetom rada. Međutim, uslijed nedostatka adekvatnih institucija za akreditaciju, čija je uloga u provjeri uslova rada pojedinih institucija, sve ostaje u domenu špekulacije i ličnih interesa svih uključenih u ovoj oblasti (donosioca odluka, institucija obrazovanja i pojedinaca).

Prema podacima entitetskih institucija⁹, za institucije obrazovanja u Republici Srpskoj se izdvaja oko 278 miliona KM (pored izdvajanja Budžeta RS uključeno je i izdvajanje opština u iznosu od 38 miliona KM). Istovremeno, sa obzirom na decentralizovani sistem obrazovanja u FBiH, za obrazovanje se sa nivoa Federacije izdvaja svega 17,5 miliona KM dok se u okviru 10 kantona izdvaja oko 762 miliona KM za potrebe ovog javnog dobra. Najviše se izdvaja u Sarajevskom kantonu (261,5 miliona KM) i Tuzlanskom kantonu (146,4 miliona KM) dok se najmanje izdvaja u Bosansko-podrinjskom kantonu (8,8 miliona KM) i Posavskom (oko 10 miliona). Vidimo da broj učenika i studenata, a korespondirajući i broj nastavnog osoblja, te postojanje razgranate mreže obrazovnih institucija, uveliko dominira u količini sredstava koje

⁹ Podaci za 2007. godinu (Dokumenti izvršenja budžeta za 2007. godinu)

kanton izdvaja za obrazovanje. Na troškove obrazovanja ide od 30-50% ukupnog kantonalnog budžeta.

RASHODI KANTONA LNIH BUDŽETA PO FUNKCION ALNIMA KATEGORI JAMA	BUDŽETI KANTONA										UKUPNO BUDŽETI 10 KANTONA
	TK	SK	USK	SBK	ZE-DO	BPK	HNK	Posavski	HBK	ZHK	
UKUPNI RASHODI	308.082.860	760.300.666	172.019.639	136.762.874	228.577.674	36.527.991	141.762.348	33.196.727	43.495.968	67.196.532	1.927.923.279
Aktivnosti obrazovanj a	146.390.861	261.521.595	75.140.354	63.330.441	93.273.071	8.837.559	61.927.242	9.953.178	16.750.487	24.722.965	761.847.753

U okviru obrazovnog sistema se ostvaruju i velike investicije, koje predstavljaju veliku mogućnost za pojavu korupcije, naročito korupcije u javnim nabavkama investicionih radova. Naime, Razvojni program RS za period 2007 – 2010 predviđa izdvajanje 80 miliona KM za obrazovanje. Uvidom u dosadašnju realizaciju ove komponente, vidimo da se većina do sada potrošenih sredstava izdvojila za izgradnju i rehabilitaciju škola, kao i izgradnju sportskih dvorana. Istovremeno, brojna izdvajanja po kantonima ali i grantovi od strane federalnog nivoa u FBiH su namjenjeni institucijama obrazovanja za unapređenje njihovog rada.

Kako se korupcija manifestuje u obrazovanju

Kada se govori o korupciji u obrazovanju, mora se voditi računa da ona postoji na nekoliko nivoa i da se ispoljava u više oblika. Naime, dok je najrasprostranjenija i najvulgarnija praksa u direktnoj kupovini diploma, ocjena i ispita, korupcija se pojavljuje u različitim oblicima:

Institucija/osoba	Ponašanje koje govori o postojanju korupcije
Entitetska i kantonalna ministarstva	<ul style="list-style-type: none"> • Davanje saglasnosti na rad institucija obrazovanja (naročito visokoškolskih institucija) i pored neispunjenosti uslova • Korupcija u javnim nabavkama i investicionim aktivnostima u obrazovanju • Favorizovanje pojedinih ustanova prilikom odabira udžbenika i ostalih pomagala koje će se koristiti • Stalne „kozmetičke promjene“ u školskim programima i udžbenicima koje primoravaju učenike i studente da kupuju nove knjige (korupcija od strane izdavačkih zavoda i kuća) • Neadekvatna upisna politika i inflacija pojedinih zanimanja koje poslije stvaraju probleme na tržištu rada • Propusti u licenciranju učitelja i profesora koji predaju u ustanovama obrazovanja • Izgradnja i rekonstrukcija školskih ustanova, naročito u periodima prije izbora
Obrazovne ustanove	<ul style="list-style-type: none"> • Komercijalizacija i zloupotreba u korištenju školske imovine • Podmićivanje revizora za neobjavlivanje različitih nalaza o propustima u radu • Korupcija prilikom zapošljavanja na radnim mjestima • Korupcija tokom definisanje upisne politike u školske ustanove • Organizovanje školskih aktivnosti (izleti, ekskurzije, manifestacije, itd) • Zloupotreba namjenskih fondova za održavanje škola i kupovinu materijala • Ilegalne upisnine tamo gdje je školovanje besplatno • Propisivanje određenih standarda (ishrane, školskih uniformi) mimo važećih propisa • Praksa „nepostojećih predavača“ koji utiču na nemogućnost zapošljavanja novih predavača ali i količinu fondova prenesenih na osnovu broja zaposlenih
Učitelji/profesori/ predavači	<ul style="list-style-type: none"> • Prodaja „dobrih ocjena“ kao praksa • Privatno tutorstvo odnosno privatni časovi koji utiču na kvalitet nastave u redovnom procesu • Zloupotreba studenata u cilju dobijanja određenih informacija i radova koji nisu u skladu sa važećim gradivom • Iskorištavanje i zloupotreba studenata na druge različite načine (fizički, seksualno, itd.) u cilju dobijanja boljih ocjena i polaganja ispita • Prodaja ispitnih pitanja • Odsustvo sa radnog mjesta u obrazovnoj instituciji u cilju obavljanja poslova na drugim ustanovama (dvostruka praksa)
Roditelji/studenti	<ul style="list-style-type: none"> • Kupovina mjesta za školovanje u određenim institucijama • Kupovina ocjena, ispita i diploma • .....

Kao što možemo vidjeti u tabeli, postoje razne situacije u kojima se pojavljuje korupcija u sistemu obrazovanja u našim uslovima. Ovakvi postupci po pravilu vode ka opadanju kvaliteta obrazovanja i povećanju njegovih troškova (kako društvenih,

tako i ličnih) te utiču na veću isključenost pojedinih osoba iz sistema obrazovanja; stvaranju razlika između „bogatih i siromašnih učenika“, te neadekvatne obrazovanosti cijelih generacija. Ovakvo neodgovorno ponašanje svih osoba i institucija u vezi sa korupcijom direktno utiče na budućnost cijele zemlje jer prema endogenoj teoriji ekonomskog rasta, od broja i kvaliteta obrazovanih u jednoj zemlji, zavisi i njena konkurentna pozicija a time i dalji razvoj. Ono što zabrinjava u vezi sa korupcijom i obrazovanjem jeste činjenica da se djeca i mladi ljudi susreću sa korupcijom u okruženju koje bi trebalo da im pruži određenu osnovu za dalji život. Takvo ponašanje vodi padu sistema vrijednosti, daljem društvenom propadanju i nedostatku socijalnog kapitala i povjerenja. Korupcija postaje model ponašanja koje nije društveno zlo, već činjenica da se putem nje može doći do određenih privilegija i boljeg položaja u društvu.

S obzirom na broj zaposlenih u sektoru obrazovanja te količinu sredstava koja se ovdje troši, ne iznenađuju ni brojni slučajevi korupcije u ovoj oblasti.¹⁰ Međutim, jako je mali broj osoba koje su zapravo identifikovane i kažnjene za postupke korupcije što ukazuje na nedovoljnu zainteresovanost građana, nedovoljnu društvenu angažovanost u borbi protiv ove pojave, neadekvatne kontrolne mehanizme i isplativost koruptivnih radnji u okviru kojih svi pronalaze svoj interes.

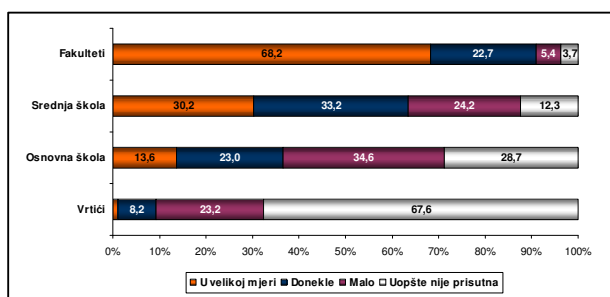
¹⁰ Prema nalazima NVO Tender, korupcija u oblasti javnih nabavki u školstvu je rasporstranjena. Najviše se manifestuje u zloupotrebama u pripremi tenderske dokumentacija, favorizovanju pojedinih firmi, nemogućnošću uvida u realizaciju ugovora na osnovu Zakona o slobodi pristupa informacijama, ne publikovanju prigovora od strane nadležnih institucija, itd.

Percepcija korupcije

Prema rezultatima ispitivanja javnog mnijenja¹¹, gotovo svi ispitanici smatraju da je korupcija prisutna na fakultetima (96%). 88% ispitanika smatra da je ona prisutna i u srednjim školama, a nešto manje ispitanika smatra da je korupcija prisutna u osnovnim školama (71%). Najmanji dio ispitanika vjeruje da je korupcija prisutna u vrtićima (32%).

Takođe vidimo da ispitanici smatraju da je stepen zastupljenosti korupcije viši sa stepenom obrazovanja koji se dobija u samoj obrazovnoj instituciji. Naime, 68,2% svih ispitanika u BiH smatra da je korupcija **u velikoj mjeri** prisutna na fakultetima. Istovremeno, ovakve stavove ima 30,2% ispitanika u vezi sa prisutnošću korupcije u srednjim školama te 13,6% od ukupnog broja ispitanih u vezi sa osnovnim obrazovanjem. Nešto manje od 1% ispitanika smatra da je korupcija **u velikoj mjeri** prisutna u vrtićima.

Interesantna je i činjenica da 33,2% svih ispitanika smatra da je korupcija **donekle** prisutna u srednjim školama. Istovremeno, ovakve stavove ima 23% svih ispitanika u vezi sa osnovnom školom, 22,7% ispitanika u vezi sa fakultetima, te 8,2% u vezi sa vrtićima.

Ovakav trend se značajno ne razlikuje po entitetima¹², osim činjenice da su odgovori u vezi sa korupcijom na fakultetima, srednjim školama ili osnovnim obrazovanjem nešto različiti. Izuzetak predstavlja Brčko Distrikt u kojemu je veći broj ispitanika koji

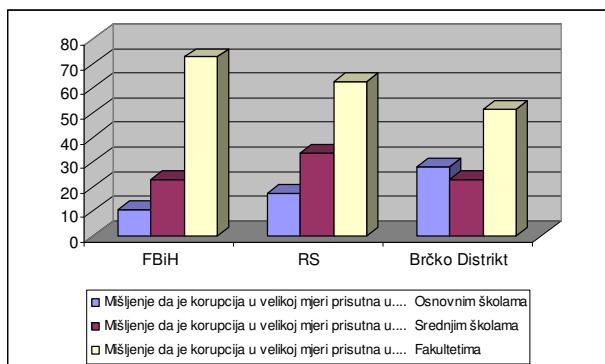
¹¹ Ispitivanjem je bilo obuhvaćeno 350 osoba na osnovu metode slučajnog odabira u cijeloj BiH a prema kriterijumima koji su korišteni u cilju obuhvata reprezentativnog uzorka.

¹² Ovo je jako značajno jer se kao jedan od argumenata za smanjenje korupcije navodi i decentralizacija (koja je prisutna sa kantonima u FBiH) dok protivnici ovog pristupa smatraju da to dovodi samo do decentralizovane naplate korupcije u odsustvu mehanizama kontrole i praćenja

smatraju da je korupcija u velikoj mjeri prisutna u osnovnom obrazovanju, nego što je broj osoba koje to smatraju za srednje škole.¹³ To se vidi i u sljedećoj tabeli i slici dole.

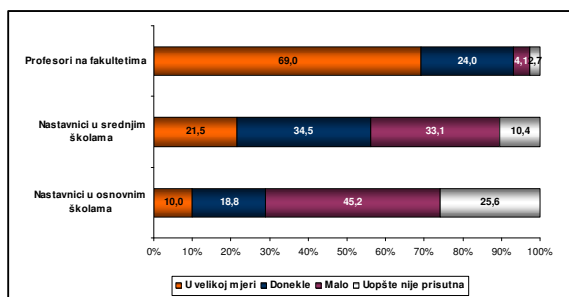
Mišljenje da je korupcija u velikoj mjeri prisutna u.... (% ispitanika)			
	Osnovnim školama	Srednjim školama	Fakultetima
FBiH	10,8	23,0	72,6
RS	17,1	33,7	62,6
Brčko Distrikt	28,2	23,0	51,4

Podaci ukazuju na racionalno ponašanje pojedinaca, u odsustvu adekvatnih mehanizama kontrole i neodgovarajućih sankcija. Prethodna istraživanja ukazuju da se sa višim stepenom obrazovanja pojedinca otvaraju i veće mogućnosti sa stanovišta dobijanja posla i veće zarade. Da su osobe zaposlene u obrazovnim institucijama svjesne ove činjenice govore i rezultati predstavljeni na sljedećem grafikonu.

PITANJE - Koliko je po vašem mišljenju prisutna korupcija među ..?

¹³ Racionalne argumentacije za ovakve pokazatelje nema osim činjenice da je uzorak za Brčko Distrikt bio dosta mali pa i odgovori možda ne uključuju sve aspekte kao i u entitetima.

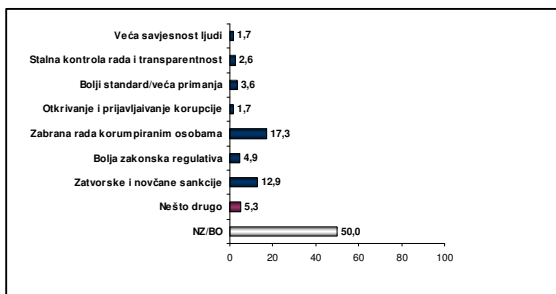

Rezultati ispitivanja javnog mnijenja ukazuju da je korupcija najprisutnija među profesorima na fakultetima (69% ispitanika je istaklo da je **u velikoj mjeri** prisutna među profesorima). Istovremeno, 21,5% odnosno 10% ispitanika smatra da je ona prisutna **u velikoj mjeri** među nastavnicima u srednjim školama odnosno nastavnicima u osnovnoj školi. Činjenica da je korupcija najprisutnija među onima koji bi s obzirom na uloženi trud trebali da budu osobe sa najviše integriteta je poražavajuća. Ovo svakako govori i o praksi kupovine najviših akademskih dostignuća pa se osim korupcije dolazi u situaciju da buduće generacije uče osobe koje su na sumnjiv način došle do zvanja i koje s obzirom na sklonosti i uložena sredstva, neće prezati od korupcija ukoliko se za tako nešto ukaže situacija.

Ono što svakako iznenađuje jeste činjenica da većina anketiranih izjavljuje da bi bilo spremno prijaviti korumpiranog profesora (67%), dok manje od petine navode da to ne bi učinili (17%) a približno isti broj njih ne zna ili ne želi odgovoriti na ovo pitanje (16%). Obzirom na mišljenje o rasprostranjenosti korupcije te poznavanje korumpiranih slučajeva¹⁴, iznenađuju jako niski rezultati u vezi sa borbom protiv korupcije. Naime, jako je mali broj osoba do sada prijavljen u vezi sa korupcijom u obrazovanju, a još manji broj je i procesuiran pred pravosudnim organima.

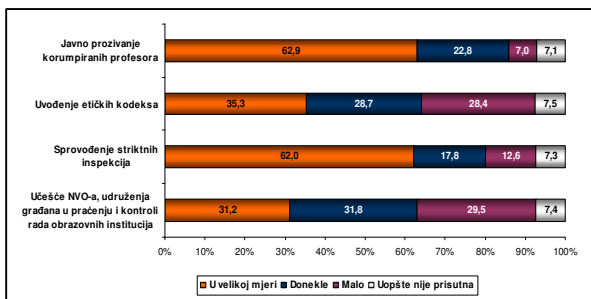
Na pitanje koja bi mjera bila najefikasnija u borbi protiv korupcije u obrazovanju, najveći dio ispitanika, njih polovina, nije znao ili želio odgovoriti na ovo pitanje. Oni koji su dali odgovor, najvećim dijelom smatraju da je zabrana rada korumpiranim osobama mjera koja bi bila najefikasnija (17%), zatim zatvorske i novčane sankcije (13%). Ostali odgovori su slabo zastupljeni (nešto drugo i bolja zakonska regulativa po 5%, bolji standard/veća primanja 4%, stalna kontrola rada i transparentnost 3%, veća savjesnost ljudi i otkrivanje i prijavljivanje korupcije po 2%).

¹⁴ Većina ispitanika navodi da je upoznato sa slučajevima plaćanja da dijete položi ispit na fakultetu (54%), zatim za slučajeve plaćanja da dijete bude primljeno na fakultet (38%), a onda i za slučajeve plaćanja da dijete bude primljeno u srednju školu (27%), dok nešto manje ispitanika navodi slučajeve plaćanja da dijete dobije prolazne ili povoljne ocjene u školi (19%). Najmanji dio ispitanika je upoznato sa situacijom plaćanja da dijete bude primljeno u vrtić (8%) i u osnovnu školu (7%).

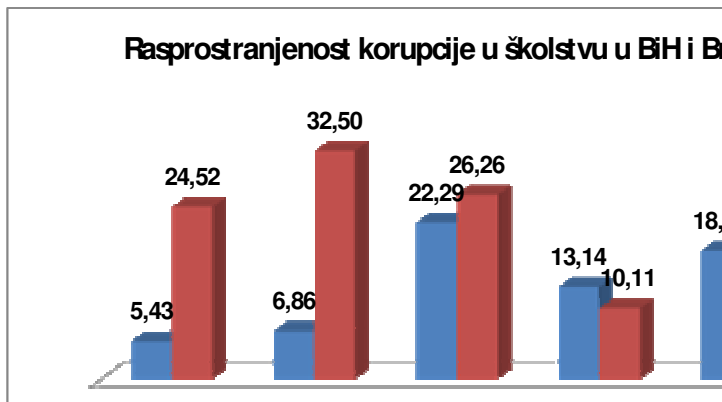
Imajući u vidu činjenicu da je teško nametnuti zabranu rada osobama koje nisu osuđene za činenje određenih djela, postavlja se pitanje na koji način bi se ovako nešto moglo izvesti. Zatvorske i novčane kazne i jesu sastavni dio sankcija za osobe koje su uhvaćene u korupciju, kao i zabrana rada u okviru djelatnosti u okviru koje se pojavila, ali bez adekvatne sudske odluke ove stvari ne mogu biti sprovedene. Stoga je jako bitno da se sami profesori i nastavnici putem profesionalnih i etičkih tijela u okviru svoje struke aktivnije bave borbom protiv pojedinaca koji kvare ugled svih njih u očima javnosti. Ovo je moguće ostvariti prihvatanjem Etičkih kodeksa kojima se može precizirati da ukoliko ga profesor ili nastavnik krši uključenošću u neki vid društveno neprihvatljivog ponašanja, biva suspendovan ili stavljen na crnu listu koja mu automatski stavlja zabranu na rad dok ne dokaže suprotno. Ovim postupcima su mnoge profesije podigle standarde u svom radu djelujući preventivno na pojedince koji bi bili skloni da zloupotrebe mogućnosti koji se ovdje javljaju.

Interesantna je činjenica da javnost ne dijeli ovakvo mišljenje. Naime, najveći broj ispitanika smatra da su najdjelotvornije aktivnosti u smanjivanju korupcije sprovođenje striktnih inspekcija. Oko 62% ispitanika smatra da bi javno prozivanje profesora i sprovođenje striktnih inspekcija **u velikoj mjeri** smanjilo korupciju u obrazovanju. Istovremeno, isti stav u vezi sa mogućnošću smanjenja korupcije ima 35,3% ispitanika kada se radi o uvođenju etičkih kodeksa ili 31,2% sa učešćem NVO-a u praćenju i kontroli rada obrazovnih institucija.

Treba napomenuti da podaci značajno ne odstupaju po entitetima i Brčko Distriktu, niti nekoj drugoj karakteristici ispitanika.

Prema podacima Studije percepcije korupcije za BiH i Brčko Distrikt¹⁵ vidimo da postoje određena odstupanja sa stanovišta rasprostranjenosti korupcije u školstvu u ostatku BiH u odnosu na Brčko Distrikt.

Ako bismo poredili stanje u Brčko Distriktu, sa stanjem u cijeloj BiH, mogli bismo zaključiti da su građani Distrikta u mnogo boljem položaju sa stanovišta rasprostranjenosti korupcije. Prema ispitivanju javnog mnijenja u junu 2008. godine, čak 57% ispitanika u cijeloj BiH smatra da je korupcija *mnogo ili veoma* prisutna u školstvu. Istovremeno, broj ispitanika koji ne znaju ili koji odbijaju da daju odgovor na pitanje o rasprostranjenosti korupcije u školstvu je mnogostruko veći u Brčko Distriktu u odnosu na cijelu BiH. Ispitivanje javnog mnijenja u Brčko Distriktu ukazuju da 12,3% građana smatra da je korupcija *mnogo ili veoma mnogo* prisutna u školstvu. Istovremeno, najveći broj ispitanika (njih čak 22,3%) karakteriše stepen prisutnosti korupcije sa *osrednje*. Na kraju treba istaći da odgovor na ovo pitanje nije dalo 34% ispitanika uslijed neznanja ili odbijanja da odgovori na ovo pitanje. Nivo društvenog kapitala koji postoji u jednoj opštini i njenim institucijama kao što je Brčko Distrikt ipak ima određenog uticaja na rasprostranjenost same korupcije. Mada sa obzirom na već navedene stavove o tome da su univerzitetski profesori najkorumpiraniji, ovo može biti

¹⁵ Istraživanje percepcije korupcije za BiH je vršeno u junu a za Brčko Distrikt u septembru 2008. godine

djelomično potvrda i manje korupcije u institucijama osnovnog i srednjeg obrazovanja jer u Brčko distriktu postoji samo jedna ustanova visokog obrazovanja.

Zaključak i preporuke

Nakon kratke analize sektora obrazovanja sa stanovišta njenog funkcionisanja i značaja u okviru države te pojava oblika korupcije u ovoj oblasti i percepcije samih građana o ovom problemu u društvu, sa sigurnošću možemo da potvrdimo da je korupcija izrazito prisutna u društvu, naročito u sektoru visokog obrazovanja. I dok mnogi okreću glavu pravdajući se da to nije njihov problem, jako je bitno krenuti u odlučnu borbu protiv ove pošasti u društvu. Jer korupcija u obrazovanju dovodi do „poizvodnje hendikepiranih generacija“, kako je ilustrovao jedan univerzitetski profesor govoreći o praksama plaćanja akademskih titula koje omogućavaju da ljudi tog stepena morala dođu u poziciju da predaju generacijama koje dolaze. S tim u vezi ćemo se osvrnuti na određene preporuke čija bi implementacija mogla da dovede do smanjenja korupcije:

- Kreirati sektorske akcione planove za suzbijanje korupcije u obrazovanju
- Primjeniti preporuke nalaza službi za reviziju javnog sektora (u vezi javnih nabavki, prakse „nepostojećih predavača“, angažovanja spoljnih saradnika na osnovu autorskih ugovora, itd.)
- Zabraniti ili uvesti red u praksi dvojnog zaposlenja osoba zaposlenih u (visokom) obrazovanju na poslovima koji nisu u skladu sa njihovim profesionalnim radom
- Kreirati javni registar svih dodjeljenih akademskih zvanja unutar fakulteta, dostupnih široj javnosti
- Uspostaviti i potpuno osposobiti za rad nezavisno akreditacijsko tijelo za visoko obrazovanje u Bosni i Hercegovini
- Analizirati mogućnost izdvajanja obrazovnih inspekcija iz ministarstava obrazovanja te njihovog uključivanja u djelokrug rada Inspektorata
- Uvesti u sistem trezorskog poslovanja sve institucije javnog obrazovanja
- Puna primjena Zakona o javnim nabavkama u institucijama obrazovanja
- Prigovori prilikom odabira najboljeg ponuđača za radove, robe i usluge u sektoru obrazovanja treba da budu javno dostupni (Agencija za javne nabavke ili Kancelarija za žalbe)

- Obavezati institucije obrazovanja da nezadovoljni ponuđači imaju mogućnost uvida u sprovođenje javne nabavke na osnovu Zakona o slobodi pristupa informacija
- Pojačati ulogu inspekcijskih organa u firmama koje se pojavljuju kao najveći izvođači radova i dobavljači roba i usluga obrazovnim ustanovama u cilju identifikacije moguće korupcije
- Donijeti odgovarajuće školske programe koji nisu podložni stalnim izmjenama

- Uspostaviti efektivne mehanizme prijave korupcije i drugih oblika nezakonitog ponašanja koji omogućuju jednostavnu i jasnu proceduru za prijavljivanje. Na nivou osnovnih i srednjih škola osigurati da učenici i roditelji imaju mogućnost da prijave sve nepravlnosti, a na univerzitetima uspostaviti nezavisno tijelo koje razmatra pritužbe studenata, roditelja i profesora;
- Osigurati kontrolne mehanizme kao što su redovni revizorski i inspekcijski izvještaji koji trebaju biti dostupni javnosti;
- Protiv počinitelaca krivičnih djela korupcije obezbijediti dosljednu i potpunu primjenu zakona, kroz saradnju sa svim kontrolnim i istražnim organima;
- Javnost i mediji trebaju imati pristup svim izvještajima, finansijskim podacima i svim drugim informacijama od interesa javnosti;
- Obezbijediti institucionalizirano učešće organizacija civilnog društva i pojedinaca u upravljačkim organima škola i univerziteta;